

УДК 81

О. П. Борзенко,*Харківський національний автомобільно-дорожній університет, м. Харків*

**ТОТОЖНІСТЬ АСОЦІАТИВНОГО ЗНАЧЕННЯ, АНАЛОГІЧНОСТІ,
ХАРАКТЕРУ СИТУАЦІЇ ВЖИВАННЯ ПРИ ПОРІВНЯННІ ДЕЯКИХ УКРАЇНСЬКИХ
ТА АНГЛІЙСЬКИХ ПРИСЛІВ'ІВ ТА ПРИКАЗОК**

У статті розглянуті питання предмету фразеологія – сполученню слів, що не утворюються спонтанно у мовленні, а впроваджуються як готові форми з певними значеннями. Серед досліджуваних одиниць виокремлено фразеологічні одиниці – паремії. На матеріалі українських і англійських фразеологізмів зіставлено образну специфіку прислів'їв і приказок, які можуть бути подібними за лексичним складом, комунікативним значенням та стилістичним забарвленням, але значна частина їх має свої особливості у порівнюваній мові, та частіше буває тільки приблизним. Характерним при порівнянні прислів'їв і приказок є визначення тотожності асоціативного значення, аналогічності, характеру ситуації їх вживання.

Ключові слова: фразеологія, фразеологізми, фразеологічна одиниця, приказки, прислів'я, іноземна мова, засіб спілкування, вербальна комунікація, лексика, мовне мислення.

THE IDENTITIES OF THE ASSOCIATIVE VALUES, ANALOGY, THE NATURE OF THE SITUATION OF USE WHEN COMPARING SOME UKRAINIAN AND ENGLISH PROVERBS AND SAYINGS

The article deals with the issue of the subject of phraseology – the unity of words that do not form spontaneously in speech, but are implemented as ready forms with certain meanings. Among the studied units, the phraseology units – proverbs and sayings are outlined. Based on Ukrainian and English phraseological units, image specificity of proverbs and sayings that can be shaped by the lexical composition, communicative meaning and stylistic colour are mapped. However, a significant portion of them has its own characteristics in the comparable language, and often is only approximate. Comparing proverbs and sayings, it is required to determine the identities of the associative meanings, analogous, the nature of the situation their consumption.

Key words: phraseology, collocations, phraseology units, proverbs, sayings, foreign language, the way of communication, verbal communication, vocabulary, linguistic thinking.

ТОЖДЕСТВЕННОСТЬ АСОЦИАТИВНОГО ЗНАЧЕНИЯ, АНАЛОГИЧНОСТИ, ХАРАКТЕРА СИТУАЦИИ ПРИМЕНЕНИЯ ПРИ СРАВНЕНИИ НЕКОТОРЫХ УКРАИНСКИХ И АНГЛИЙСКИХ ПОСЛОВИЦ И ПОГОВОРОК

В статье рассмотрены вопросы предмета фразеология – соединение слов, которые образуются спонтанно в речи, а внедряются как готовые формы с определенными значениями. Среди исследуемых единиц выделяются фразеологические единицы – поговорки. На материалах украинских и английских фразеологизмов составлена образная специфика пословиц и поговорок, которые могут быть подобными по лексическому содержанию, коммуникативным значениям и стилистическим окрасом, но значительная часть их имеет свои особенности в сравнительном языке, и чаще всего бывает только приблизительными. Характерным при сравнении пословиц и поговорок есть определение тождественности ассоциативного значения, аналогичности, характера ситуации их применения.

Ключевые слова: фразеология, фразеологизмы, фразеологическая единица, поговорки, пословицы, иностранный язык, способ общения, вербальная коммуникация, лексика, языковое мышление.

Постановка проблеми. При взаємодії мови і культури, формується постійний процес появи та утворення фразеологічних одиниць. Незважаючи на різноманітність джерел формування, фразеологічні одиниці поєднані спільною рисою вони орієнтовані на людину, на різноманітні сфери її діяльності на мовну систему звичаїв, обрядів, вірувань, побуту, менталітету, етносу. Фразеологізми подібно до слів позначають предмети, ознаки, дії навколишньої дійсності. До фразеологічних одиниць також належать і комунікативні фразеологізми – паремії, яких відзначає характерна для інших фразеологізмів відтворюваність у мові в готовому вигляді, образність. Прислів'я та приказки займають особливе місце в мовній системі. мають свою національну специфіку і відображають світобачення того чи іншого народу.

Аналіз досліджень. Основне функціональне призначення фразеологізмів – це позначення почуттів, переживань, емоцій у процесі міжкультурної комунікації. Багато вчених досліджували фразеологізм та його функції, який є невід'ємною складовою частиною будь-якої мови. Фразеологічні системи різних мов досліджувалися вченими різних країн, такими, як: Л. Авксентьев, А. Барабуля, Л. Булаховський, У. Вайхнер, В. Виноградов, А. Маккей, О. Потебня, Л. Сміт, І. Срезневський, В. Ужченко та ін.

Здатність точно передавати психологічне ставлення мовця до навколишньої дійсності зумовлює потребу аналізу порівнянь фразеологічних одиниць – прислів'їв та приказок.

Мета статті полягає у визначенні порівняльного поняття фразеологічної одиниці, яка шляхом зіставлення фразеологічних систем різних мов (на прикладі деяких українських та англійських прислів'їв та приказок) виявляє універсальні й унікальні національно – специфічні властивості цих мов.

Виклад основного матеріалу. Найважливішим завданням сьогоденного етапу модернізації системи вищої освіти України є забезпечення якості підготовки фахівців на рівні міжнародних вимог. Отримання спеціальних та професійних знань поглибленою мовної освіти визначається перш за все загальною всесвітньою тенденцією до євроінтеграції в економічній, культурній та інших сферах.

Рівень освіченості майбутніх фахівців у будь-якій галузі зумовлює необхідність володіння іноземною мовою. Іноземна мова стала одним з важливішим засобом спілкування, що дає змогу здійснювати професійне іншомовне спілкування у різноманітних сферах міжнародної діяльності.

Професійно орієнтоване навчання іноземної мови є врахування потреб студентів, що зумовлюються особливостями майбутньої професії [10, с. 75]. Студенти при оволодінні іноземною мовою мають здобути такий рівень комунікативної компетенції, який би дозволив їм користуватися іноземною мовою не тільки в галузі професійної діяльності, але і формувати мовленнєві навички та вміння, життєво необхідні для реального спілкування. При цьому особлива увага надається одержанню інформації з метою її застосування для поповнення фахових знань та професійного спілкування [10, с. 76].

Основним способом спілкування між людьми є вербальна (словесна) комунікація. Вона поширюється на всі сфери людської діяльності, оскільки саме вербальні компоненти (слова) є основними носіями значень повідомлень [11, с. 126].

Треба зазначити, що мова є не лише засобом людського спілкування, засобом передачі думок, але й виступає у ролі дзеркала національної культури, її хранителем. Тому так важлива й цікава для студентів, які мають бажання вивчити іноземну мову, національно-культурна семантика мови, яка відображає характерні риси нації, її фольклор, а також особливості побуту, звичаїв та історії, тобто лінгвокультурологічні аспекти мови [1, с. 59].

Засвоєння мови без знання культури недостатньо для ефективного контакту між представниками різних національностей та мов. Однією з основних перешкод для повного взаєморозуміння є розбіжності у мовному мисленні. Народи мають різний менталітет. Яскравим прикладом є також інтонаційна організація мовлення.

Тому вибір мовної форми, який здійснюється в кожній конкретній комунікативній ситуації задля досягнення прагматичної мети мовця, визначається цілою низкою чинників. Він являє собою акт одночасно свідомий і підсвідомий, адже спосіб вербалізації думки завжди має певне соціально – філософське та соціально – психологічне підґрунтя, в ньому втілюється як індивідуальний характер мовця, так і культурні традиції народу, до якого він належить. Ці фактори набувають особливої рельєфності при зіставленні мовних форм, властивих культурам, що мають багато відмінних рис [7, с. 172].

Самобутність уявлень народу про світ найбільше відображається в його мові на рівні лексики і фразеології. Їх розглядають як самостійні мовні системи.

Фразеологія – (грец. phrasis – вираз, logos – вчення). По-перше – розділ мовознавства, що вивчає фразеологічну систему мови в її сучасному функціонуванні та з погляду історичного погляду; по-друге – сукупність характерних засобів

вираження думки, притаманних певній соціальній групі, окремому авторові, літературно – публіцистичному напрямку, діалекту чи групі говорів; по-третє – сукупність фразеологізмів тієї чи іншої мови. Частіше термін «фразеологія» використовується в перших двох значеннях; для вираження третього поняття вживається термін «фраземіка» або «фразеологічний склад мови». Становлення і розвиток української фразеології пов'язані з діяльністю О. Потебні, І.Срезневського та ін. Предметом фразеології є вивчення категоріальних ознак, на основі чого окреслюється об'єкт фразеології, досліджуються природа і сутність фразеологічних зворотів, виявляються закономірності їх функціонування в мовленні, описуються їхні зв'язки і співвіднесеність з іншими одиницями мовної системи – словами, словосполученнями і реченнями, аналізуються фраземотворчі процеси. До основних завдань фразеології належить вивчення специфіки фразеологічних утворень, особливостей фразеологічної семантики, функціонально-стилістичних властивостей фразеологізмів [2, с. 63,64].

Саме фразеологія належить до тих рівнів мовної системи, які протягом історичного розвитку мови не зазнали суттєвих змін, тобто відзначається стабільністю як у структурному плані, так і семантичному [12, с. 115].

Сучасні мовознавці зазначають, що фразеологізм, (фразеологічні одиниці) тієї чи іншої мови мають національно-культурну специфіку та відображають традиції, звичаї, реалії, пов'язані з легендами, історичними фактами, літературними джерелами, які зумовлюють їх національно-культурну семантику [5, с. 194].

Фразеологізми виконують номінативну функцію – позначають предмети, ознаки, дії навколишньої дійсності [6, с.173]. Основне функціональне призначення фразеологізмів – це позначення емоцій, почуттів, емоційних станів і переживань у процесі комунікації. Значна частина фразеологічних одиниць поєднана спільною рисою, а саме їх зорієнтованістю на людину, на різноманітні сфери її діяльності [8, с. 92].

З погляду національної специфіки реалізація значень слова актуалізуються в складі стійких виразів – фразеологізмів, до яких належать також народні прислів'я та приказки – паремії, які як в українській, так і в англійській культурі поширені у текстах різного стилю: художніх, публіцистичних, у розмовному мовленні тощо. Тобто процес вербальної концептуалізації тісно пов'язаний із паремійним, фразеологічним і лексичним фондом мови [11, с. 132].

Оскільки фразеологія трактується в широкому розумінні цього слова [9, с. 148], то відтворювані в готовому вигляді одиниці такі як приповідки, афоризми, порівняння, що відповідають багатьом критеріям фразеологізмів відтворюються в готовому вигляді, мають постійну граматичну структуру та компонентний склад, є образними [8, с. 92].

Нерідко буває так, що збігаючись за змістом, фразеологізми відрізняються стилістичним забарвленням, різною образною основою, можливістю використання національно – культурного колориту. Особливо помітно це у випадках з приказками та прислів'ями, наприклад:

- не все котів Масниця – every day is not Sunday;
- гусь свині не товариш – oil and water won't mix.

На протигагу фразеологізмам, до складу змісту яких входить національно-культурний компонент, інтернаціональні одиниці, тобто ті, що увійшли до словникового складу багатьох народів, мають однакові витоки, приблизно однаковий зміст. Більшість з них прийшли з античного епосу, міфології, біблійних оповідань та притч, наприклад:

- Лебедина пісня – Swan song;
- Соломонове рішення – Solomon's judgment;
- колесо Фортуни – the wheel of Fortune [4, с. 155].

Прислів'я – це короткий, усталений у мовній практиці, як правило, ритмічно організований вислів переважно повчального характеру, в якому зафіксовано багатовіковий досвід народу, має форму речення (простого чи складного). Приказка – це також короткий вислів, що може мати форму словосполучення чи неозначено-особового чи інфінітивного речення, усталеного та здебільшого повчального. На відміну від прислів'їв, що виражають судження метафорично, наприклад: *It's an early bird that catches the worm, he who pays the piper calls the tune / Рання пташка росу п'є, а пизя слізки лле. Хто платить, той і замовляє музику* – приказки можуть вживатися у своєму прямому значенні [3, с. 149].

Прислів'я та приказки мають свою національну специфіку і відображають світобачення того чи іншого народу [3, с. 147]. Так, наприклад, більшість англійських пареміологічних одиниць, знаходить саме такі відповідники-аналогі в українській мові, а в деяких випадках спостерігається майже абсолютна їх тотожність в обох мовах:

- який батько, такий син – like father, like son;
- нова мітла гарно замета – new broom sweeps clean;
- шукайте і знайдете – he that seeks finds [7, с. 45].

Паремії української та англійської мов можуть бути подібними за лексичним складом, комунікативним значенням, стилістичним забарвленням, але значна частина прислів'їв мають свої особливості, і відповідник у порівнюваній мові часто буває приблизним. При порівнянні паремій характерним є визначення спільного асоціативного значення, аналогічність ситуації, у якій доречним є вживання прислів'я, наприклад:

- ситуація: не слід сунутися у чуже товариство (українське: знайся кінь з конем, а віл з волон; англійське: geese with geese and women with women);
- ситуація: людина мусить поводитися відповідно до товариства в яке потрапила (українське: між вовками по-вовчому вий; англійське: with foxes we must play the fox);
- ситуація: тільки активність (робота) дасть засоби для життя (українське: вовка ноги годують; англійське: the dog that trots finds a bone [3, с. 150].

Сучасний український мовознавець А.Барабуля проаналізував компоненти, які формують основу паремій різних мов і класифікував їх.

Треба зазначити, що процес поповнення паремійного фонду постійно зростає влучними виразами письменників, вчених, митців та ін., що завдяки своїй поширеності втратили авторство та здобули статус прислів'їв. Відповідники таких прислів'їв і приказок постають іншою мовою не у вигляді фольклорних еквівалентів, а у формі безпосереднього перекладу, який повинен передавати афористичну силу та виразність паремії як художнього міні-тексту. Умовою перекладу в таких випадках є врахування стилістичних особливостей висловлювання, таких як образність, синтаксична побудова:

- гнів – це вітер, що гасить вогонь розуму – anger is a wind that blows out the light of the mind;
- життя – це цибуля, яку чистять з плачем – life is an onion which one peels crying [7, с. 47].

Українські та англійські прислів'я, приказки мають здебільшого спільну тематику: про дружбу і ворожнечу, любов і ненависть, мудрість і дурість, багатство і бідність, дім, шлюб, сім'ю.

Фразеологізми як мовні знаки тієї чи іншої ситуації є джерелом отримання фонових знань, пов'язаних з історією, географією, із побутом життя народу-носія мови, зі світобаченням певного народу, вони без сумніву відображають і націо-

нальний характер певного народу, який, як відомо є частиною культури зі своєрідним колоритом, оскільки фразеологічні одиниці відображають характер, культуру нації, її традиції. Вони можуть служити цінним матеріалом для збагачення вербального компоненту лінгвокраїнознавчої компетенції студентів фразеологічними засобами тієї мови, яка вивчається [1, с. 60].

Висновок. Використання фразеологічних одиниць дає: по-перше, вони забарвлюють мову яскравими рисами національного характеру, по-друге – неповторним колоритом, який відрізняє одну мову від іншої. Тим самим відбувається збагачення мови не тільки і не стільки кількісно, скільки якісно за рахунок своєї здатності влучно й образно виражати суть як доволі складних, так і досить простих явищ [1, с. 59].

Збагачення мовлення фразеологічними одиницями є одним із впливових засобів пізнання мови і підвищення її культури. Використання фразеологізмів у навчальному процесі – це ефективний спосіб не тільки збагачення словникового запасу студентів, але й засвоєння мовного матеріалу.

Література:

1. Біднова Ю. І. Фразеологізми як засоби формування лінгвокультурологічної компетенції студентів. *Англїстика та американистика* / Ю. І. Біднова. – 2014. – № 11. – С. 58–62.
2. Венжинович Н. Ф. Сучасна українська літературна мова: навч. посіб. / Н. Ф. Венжинович. – Київ : «Знання», 2008. – 304 с.
3. Верба Л. Г. Порівняльна лексикологія англійської і української мов / Л. Г. Верба. – Вінниця : Нова книга, 2008 – 248 с.
4. Грицанова І. В. Проблеми перекладу фразеологізмів (на матеріалі українсько-англійської фразеології). *Лінгвістика* / І. В. Грицанова. – 2005. – № 1(4). – С. 153–157.
5. Гуменюк І. І. Лінгвістичні та екстралінгвістичні дослідження номінації жовтого кольору / І. І. Гуменюк // *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. – 2007. – С. 194-197.
6. Дорошенко С. І. Загальне мовознавство: навч. посіб. / С. І. Дорошенко. – К. : Центр навч. л-ри, 2006. – 288 с.
7. Дубенко О. Ю. Порівняльна стилістика англійської та української мов. Вид. 2-е перероб. і допов. Навч. посібник / О. Ю. Дубенко. – Вінниця : Нова книга, 2011. – 328 с.
8. Коляда Е. Фразеологічні одиниці на позначення чесності й нечесності в сучасній англійській мові. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки* / Е. Коляда // *Граматична й лексична семантика*. – 2014. – № 5. – С. 92–95.
9. Кочерган М. П. Загальне мовознавство: підр. для студ. філол. спец. вищ. закладів освіти / М. П. Кочерган. – К. : Вид. центр «Академія», 1999. – 288 с.
10. Липська І. І. Навчання студентів-юристів читання професійно орієнтованої преси французькою мовою / І. І. Липська // *Англїстика та американистика*. – 2014. – № 11. – С. 74-78.
11. Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація: навч. посіб. / В. М. Манакін. – К. : ВЦ «Академія», 2012. – 288с.
12. Марченко Т. А. Семантичні паралелі фразеологічних одиниць / Т. А. Марченко // *Філологічні трактати*. – Том 3. – № 4. – 2011. – С. 115–121.